

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Господарсько-правова відповідальність”

Студента 3 курсу ПР - 33 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»
Шуст А.Ю.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Поняття та ознаки господарсько-правової відповідальності.....	6
1.2. Функції господарсько-правової відповідальності.....	12
1.3. Види господарсько-правової відповідальності.....	14
РОЗДІЛ 2. ПІДСТАВИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	18
2.1. Юридичні підстави господарсько-правової відповідальності.....	18
2.2. Порядок реалізації господарсько-правової відповідальності.....	20
РОЗДІЛ 3. ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ ЯК ПРАВОВИЙ ЗАСІБ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	23
3.1. Відшкодування збитків.....	23
3.2. Штрафні санкції.....	26
3.3. Оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції.....	28
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

Найбільш дієвим засобом впливу на правопорушника, що передбачена санкціями норм, є юридична відповідальність. Для того, щоб вона в повній мірі могла виконати покладені на неї функції стимулятора правомірної поведінки, гаранта здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, у правовій науці потрібно розробити загальне поняття відповідальності, визначити її місце в механізмі правового регулювання, зазначити умови виникнення і реалізації юридичної відповідальності.

Господарсько-правова відповідальність – юридична категорія, вироблена наукою господарського права задовго до прийняття Господарського кодексу України (далі – ГК України), проте лише в останньому вона знайшла своє законодавче закріплення і визнання, хоч розкриття її змісту в ГК України не можна визнати повним та чітким.

В юридичній літературі поняття господарсько-правової відповідальності досліджується під різним кутом зору, що зумовлює неоднозначне ставлення до господарсько-правової відповідальності з боку науковців і практиків. Причинами виникнення такого явища, як правило, називають: 1) багатопланове функціональне призначення господарсько-правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин; 2) відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встановлення юридичного змісту цього виду відповідальності; 3) різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність та виражаються її економічні наслідки; 4) широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування; 5) відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності; 6) недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема

організаційно-господарських; 7) різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності.

Необхідно зазначити, що незважаючи на велику кількість робіт, присвячених проблемам відповідальності, більшість аспектів проблеми носить дискусійний характер та по теперішній час не досліджені на достатньому рівні. До певного часу більшість науковців погоджувались лише в тому, що юридична відповідальність, на відміну від загальнофілософського розуміння відповідальності, передбачалась тільки як негативна відповідальність, а саме, відповідальність за поведінку, що мала місце у минулому, як невігідні наслідки для порушника. Однак і ця традиційна точка зору була переглянута. Деякі автори (О. Е. Лейст, В. А. Тархов, Б. Л. Назаров та ін.) приділяють велику увагу активній (проспективній) юридичній відповідальності, підкреслюючи регулятивні (а не тільки охоронні) функції цього інституту.

Метою курсової роботи є дослідження господарсько-правової відповідальності.

Об'єктом дослідження є господарсько-правова відповідальність.

Предметом дослідження є особливості господарсько-правової відповідальності.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

охарактеризувати поняття та ознаки господарсько-правової відповідальності;

вивчити функції господарсько-правової відповідальності;

визначити види господарсько-правової відповідальності;

проаналізувати юридичні підстави господарсько-правової відповідальності;

дослідити порядок реалізації господарсько-правової відповідальності;

провести характеристику відшкодування збитків, штрафних санкцій, оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції.

Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1. Поняття та ознаки господарсько-правової відповідальності

Відповідальність у господарському праві (господарсько-правова відповідальність) – це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – суспільні відносини, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням господарського правопорушення.

ГК України не містить визначення поняття господарського правопорушення і не розкриває його змісту. Так само ЦК України не визначає поняття і змісту цивільного правопорушення.

Доктринально господарське правопорушення можна визначити як протиправну дію або бездіяльність учасника господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного учасника, порушує суб'єктивні права іншого учасника господарських відносин або третіх осіб (наприклад, держави шляхом порушення встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності).

Господарські правопорушення можна класифікувати за видами і систематизувати в окремі групи за певними критеріями [13, с. 71-72].

Так, залежно від юридичної підстави (тобто, які юридичні норми порушені) розрізняються договірні та недоговірні правопорушення. У свою чергу, серед договірних правопорушень можна виділити правопорушення на стадії виникнення зобов'язань; порушення господарських зобов'язань щодо строків виконання, якості та комплектності поставленої продукції (товарів), виконаних робіт, наданих послуг; порушення у сфері кредитних та розрахункових відносин, пов'язані з виконанням господарських договорів; порушення господарських зобов'язань щодо перевезень вантажів тощо.

Предметом господарсько-правової відповідальності є також недоговірні правопорушення: порушення законодавства про захист економічної конкуренції; порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності; порушення прав власника як поєднаних, так і не поєднаних з позбавленням прав володіння тощо.

На нашу думку, сьогодні є всі підстави для того, щоб у складі господарських правопорушень виокремити таку їх групу як корпоративні правопорушення, правова природа яких, попри намагання окремих вчених цивілістів обґрунтувати належність корпоративних відносин до відносин, що входять до предмету регулювання цивільного права, є господарсько-правовою. Легальним підтвердженням тому є, зокрема, ст. 167 ГК України, в якій йдеться про зміст корпоративних прав та корпоративних відносин, та ст. 176 ГК України, що визначає примірним переліком види організаційногосподарських зобов'язань, у тому числі і ті, що виникають із корпоративних відносин.

Вчинення учасником господарських відносин правопорушення тягне за собою застосування до правопорушника передбачених або санкціонованих нормами господарського законодавства заходів відповідальності. Оскільки це відповідальність за господарські правопорушення (правопорушення, вчинені у сфері господарської діяльності), санкції за них визначені господарським законом. Такий вид відповідальності в теорії господарського права визначається як господарсько-правова відповідальність [14, с. 52-59].

Господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки.

З точки зору форми ця відповідальність є юридичною, тобто являє собою дію (вплив) кредитора (потерпілого) на правопорушника безпосередньо або за допомогою суду. Юридична природа такої відповідальності полягає у негативній оцінці поведінки правопорушника з боку держави і в прямій вимозі або санкції закону застосувати до нього заходи майнового впливу у вигляді відшкодування збитків, сплати неустойки, штрафу, пені або інші несприятливі для правопорушника правові наслідки (адміністративно-господарські санкції).

Загальним принципом цієї відповідальності є державна забезпеченість щодо застосування передбачених договором чи законом майнових та інших господарських санкцій. Держава гарантує застосування їх завдяки системі спеціальних і загальних правозахисних державних органів, функцією яких є саме застосування господарських санкцій.

За змістом господарсько-правова відповідальність переважно є матеріальною і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства. У такому разі суб'єкти господарювання (як господарські організації, так і громадяни-підприємці) несуть лише матеріальні витрати як відповідальність (примусові виплати, неoderжання належних сум, зменшення майна внаслідок відшкодування збитків і т. ін.).

Господарське законодавство закріплює принцип повної майнової відповідальності суб'єктів господарювання аж до оголошення банкрутом (ч. 4 ст. 205 ГК України). Таким чином, найвищою економічною санкцією згідно із законодавством можна вважати процесуальне (судове) оголошення суб'єкта-боржника банкрутом [9, с. 107-108].

Особливістю господарсько-правової відповідальності є те, що застосування до правопорушника заходів господарсько-правової відповідальності може привести до настання для нього інших (нематеріальних) наслідків, що характерно, зокрема, у разі застосування адміністративно-господарських санкцій організаційного характеру, примусового поділу суб'єкта господарювання, який зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку, визнання емісії цінних паперів недійсною тощо.

Виходячи з вкладеного, є всі підстави для висновку про те, що господарсько-правова відповідальність, маючи специфічні ознаки, які відрізняють її від цивільно-правової та адміністративно-правової відповідальності, є самостійним видом юридичної відповідальності, що і

відобразилося в роздільному правовому регулюванні відносин відповідальності в ЦК і ГК України.

Разом з тим порівняльний аналіз змісту норм ЦК та ГК України щодо відповідальності учасників господарських відносин (суб'єктів господарювання), здійснений в контексті предметів регулювання цих кодексів, дає підстави для наступних висновків:

1. Цивільно-правова природа майново-господарських зобов'язань, що впливає із змісту ч. 1 ст. 175 ГК України, зумовлює застосування до порушника таких зобов'язань заходів відповідальності, встановлених ЦК України, з урахуванням особливостей, передбачених нормами ГК України. Зрозуміло, що такі особливості мають носити виключно об'єктивний характер і бути обґрунтованими[10, с. 145-149].

2. Водночас, наявність у сфері господарювання організаційно-господарських зобов'язань, які не є предметом регулювання ЦК України, обумовлює автономне правове регулювання заходів відповідальності за порушення зазначених зобов'язань. Саме ця обставина стала головною причиною включення до ГК України ряду загальних положень щодо відповідальності суб'єктів господарювання, що, однак, не дає підстав для висновку про дублювання положень ЦК України в статтях ГК України та для пропозицій щодо вилучення окремих норм із ГК України чи перенесення їх з ГК до ЦК України.

Тому у разі якщо учасником господарських відносин вчинено правопорушення у вигляді невиконання або неналежного виконання організаційно-господарського зобов'язання або порушено установлені вимоги (правила) щодо здійснення господарської діяльності, до нього мають застосовуватися положення ГК України та інших законів України, що регулюють відповідні організаційно-господарські зобов'язання та правила здійснення господарської діяльності.

Сформульовані висновки могли б слугувати методологічною базою узгодження положень Цивільного і Господарського кодексів України в частині відповідальності учасників господарських відносин за порушення у сфері господарювання.

До таких положень, зокрема, відносяться:

а) визначення поняття і складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила правопорушення (ч. 2 ст. 22 ЦК України і відповідні їй ч. 2 ст. 224 і ч. 1 ст. 225 ГК України). В літературі вже зазначалося, що на відміну від ЦК України, ГК України включає до складу збитків і матеріальну компенсацію моральної шкоди у випадках, передбачених законом, проте різниця між нормами двох кодексів полягає не лише в цьому.

Зокрема, певні недоліки має визначення змісту реальних збитків у ЦК України, до яких кодекс відносить втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (ч. 2 ст. 22 ЦК). Крім того, на відміну від ч. 1 ст. 225 ГК України, який до складу збитків відносить, зокрема, вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, збитками відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 22 ЦК України є втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі. А як бути у разі втрати речі? ЦК України відповіді на це запитання не містить;

б) встановлення єдиного (загального) правила щодо співвідношення збитків і неустойки (ч. 1 ст. 624 ЦК України і відповідна їй ч. 1 ст. 232 ГК України). Встановлення штрафної неустойки Цивільним кодексом і залікової – Господарським, на нашу думку, не ґрунтується на якихось кардинальних відмінностях, тому від констатації факту та пропозиції щодо застосування в господарській діяльності особливого правила, встановленого ГК України, слід перейти до внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 232 ГК України шляхом встановлення у ній загального правила щодо застосування за порушення

господарського зобов'язання штрафної неустойки. Тим самим суб'єкти цивільного і господарського обороту будуть поставлені в рівні умови;

в) поняття неустойки і її суті (грошова сума або інше майно – ч. 1 ст. 549 ЦК України, чи лише грошова сума – ч. 1 ст. 230 ГК України), а також співвідношення неустойки, штрафу і пені як видів штрафних санкцій (ст. 549 ЦК і відповідна їй ч. 1 ст. 230 ГК) [11, с. 62-67].

В навчальній літературі, як правило, лише констатується відмінність між приватно-правовими санкціями господарсько-правової відповідальності і санкціями цивільно-правової відповідальності, відмінність у встановленні видів штрафних санкцій і зазначається, що ГК України не визначає, що слід розуміти під кожним із видів штрафних санкцій. Уявляється, що ГК України безпідставно обмежує право суб'єктів господарювання встановлювати у договорі неустойку у вигляді майна (наприклад, цінних паперів), оскільки побоювання щодо можливих порушень при переданні такого майна однаковим чином стосуються і виплати неустойки у грошовій формі. Встановлення ж у господарських договорах майнової форми неустойки дозволить суб'єкту господарювання-правопорушнику оперативно маневрувати своїми майновими і фінансовими ресурсами, а у ряді випадків – уникати можливого порушення провадження у справах про банкрутство. З іншого боку завдяки встановленню за порушення господарського зобов'язання майнової форми неустойки значно скоротиться час на відновлення порушеного майнового права потерпілої особи [12, с. 124-127].

Слід погодитися з висловленою в літературі думкою щодо помилкового встановлення в ГК України таких різновидів штрафних санкцій як неустойка, штраф і пеня. Ця технічна, на наш погляд, помилка цілком може бути виправлена шляхом внесення редакційних (технічних) змін до ч. 1 ст. 230 ГК України.

1.2. Функції господарсько-правової відповідальності

Господарсько-правова відповідальність як важлива складова господарського правопорядку виконує важливі функції.

Функції господарсько-правової відповідальності - це напрями її дії, той господарський результат, що настає в результаті застосування господарсько-правової відповідальності.

Господарсько-правовій відповідальності притаманні як загальні (властиві будь-якій юридичній відповідальності), так і спеціальні функції (є характерними переважно для господарсько-правової відповідальності). До категорії перших належать попереджувально-стимулююча, штрафна (функція покарання за правопорушення), до категорії других - компенсаційно-відновлювальна, інформаційна, сигналізаційна.

Попереджувально-стимулююча функція господарсько-правової відповідальності (як і будь-якої юридичної) виявляється в тому, що не лише застосування господарсько-правової відповідальності, а й сама загроза її застосування примушує учасників господарських правовідносин (насамперед суб'єктів господарювання) діяти правомірно, аби уникнути негативних наслідків у результаті застосування такої відповідальності. Ця функція однаковою мірою притаманна всім видам та формам господарсько-правової відповідальності (господарсько-правовим санкціям).

Штрафна функція (функція покарання за вчинене правопорушення) незначною мірою характерна для господарсько-правової відповідальності, хоча в певних випадках відіграє значну роль (сплата штрафної неустойки, яка передбачає і сплату суми неустойки, і повного відшкодування збитків; у окремих випадках це можуть бути господарсько-адміністративні штрафи за заборонені законом дії у сфері економічної конкуренції, якщо вони створили лише загрозу обмеження конкуренції на ринку, не завдавши шкоди її учасникам) [4, с. 152-156].

Компенсаційно-відновлювальна функція - як провідна в системі функцій полягає у відновленні порушеного правопорядку й усуненні наслідків неправомірної поведінки суб'єкта господарювання. Завдяки застосуванню господарсько-правової відповідальності неправомірна діяльність припиняється, деформовані господарські зв'язки нормалізуються, спричинена шкода компенсується, порушені права відновлюються, обов'язки виконуються, нездійснені платежі спрямовуються за призначенням, неправомірно отримані доходи вилучаються. Ця функція притаманна усім видам та формам господарсько-правової відповідальності, втім переважно - відшкодуванню збитків, штрафним санкціям (сплаті неустойки).

Сигналізаційна функція - виявляється в тому, що застосування до суб'єкта господарювання господарсько-правової відповідальності є сигналом для нього про необхідність поліпшення своєї роботи з метою уникнення в майбутньому втрат від застосування такої відповідальності, а для контрагентів такого господарюючого суб'єкта сигналом про необхідність зважити доцільність продовження з ним договірної зв'язку або розірвання існуючого.

Роль інформаційної функції полягає в інформуванні учасників господарського життя про негаразди в діяльності їх партнерів (якщо до останніх застосовуються господарсько-правові санкції контролюючими органами, контрагентами тощо), а відтак у доцільності корегування своїх відносин з ними. Застосування таких санкцій до самих учасників господарського життя надає їм відповідну інформацію про можливі негаразди у власній діяльності (і відповідно - необхідність її поліпшення) або порушення їх прав та законних інтересів (якщо санкції застосовуються неправомірно) і необхідності вжиття відповідних заходів [5, с. 151-155].

Господарсько-правова відповідальність настає лише за наявності відповідних підстав. Розрізняють юридичні та фактичні підстави господарсько-правової відповідальності.

Юридичні підстави - той правовий документ, що характеризує певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправну і передбачає за неї форму і розмір відповідальності: такими підставами в господарському праві є закон і договір.

Фактичні підстави - це ті життєві ситуації, що характеризуються законом або договором як неправомірні. Такі ситуації іменуються складом господарського правопорушення.

1.3. Види господарсько-правової відповідальності

Господарсько-правова відповідальність - різноманітна. У 80-х роках в СРСР налічувалось близько 2,5 тисяч санкцій, що застосовувалися у сфері господарювання. В умовах змішаної економіки України також застосовується велика (хоч і менша, ніж згадана) кількість господарсько-правових санкцій.

Відповідно до ст. 217 ГК України, господарські санкції є правовим засобом відповідальності у сфері господарювання. Водночас слід зазначити, що питання щодо співвідношення понять “господарсько-правова відповідальність” та “господарсько-правові санкції” є дискусійним.

Своєрідність господарсько-правової відповідальності полягає в тому, що склад господарського правопорушення залежить від виду такої відповідальності.

Якщо мова йде про відшкодування збитків, то склад правопорушення включає чотири елементи (умови відповідальності):

- протиправну поведінку, тобто таку поведінку господарюючого суб'єкта, що суперечить вимогам закону або договору;

- наявність збитків - втрати або пошкодження майна, зайвих (додаткових) витрат суб'єкта господарювання і не отриманого прибутку (якщо закон не забороняє його стягувати); при цьому необхідно довести не лише наявність збитків, а й їх розмір;

- причинний зв'язок між протиправною поведінкою і завданими збитками: при цьому враховується лише необхідний (а не випадковий) причинний зв'язок;

- вину - в господарському праві про її наявність свідчать два елементи: а) наявність у суб'єкта господарських відносин реальної можливості діяти правомірно і попередити настання негативних наслідків (збитків) і б) неприйняття ним усіх необхідних заходів щодо недопущення протиправної поведінки і попередження настання збитків[7, с. 103-108].

Законом можуть встановлюватися межі господарсько-правової відповідальності (що має на меті захист майнових інтересів учасників господарських правовідносин) або навпаки, розмір встановлених законом санкцій безпосередньо не пов'язується з розміром збитків (шкоди), завданих неправомірною поведінкою учасника господарських правовідносин (що зумовлено необхідністю захисту публічних інтересів у разі, якщо конкретний розмір завданої шкоди встановити неможливо чи наслідки неправомірної поведінки можуть настати в майбутньому).

Межі господарсько-правової відповідальності, а також випадки зменшення розміру та звільнення від відповідальності встановлюються ГК, ЦК, іншими законами.

Господарсько-правові санкції можна класифікувати за різними ознаками, зокрема:

I. За критерієм змісту впливу - на грошові (сплата неустойки, господарсько-адміністративний штраф, відшкодування збитків) та натуральні (заміна неякісної продукції на якісну).

II. За критерієм безпосередньої спрямованості — на майнові (конфіскація, сплата неустойки, відшкодування збитків, господарсько-адміністративний штраф) та організаційні (господарсько-організаційні, оперативно-господарські санкції).

III. За характером порушених відносин — на: а) санкції, що застосовуються у горизонтальних відносинах, тобто між рівноправними

суб'єктами господарювання (сплата неустойки або оперативно-господарські санкції, відшкодування збитків, оперативно-господарські санкції); б) санкції, що застосовуються у вертикальних відносинах, тобто між компетентним державним органом та суб'єктом господарювання (планово-госпрозрахункові санкції, адміністративно-господарські санкції); в) універсальні санкції, що застосовуються і в горизонтальних, і у вертикальних відносинах (відшкодування збитків).

IV. Залежно від виду порушених відносин - на: санкції, що застосовуються в договірних відносинах (відшкодування збитків, штрафні, оперативно-господарські) і санкції, що застосовуються в позадоговірних відносинах (відшкодування збитків, адміністративно-господарські санкції).

V. Залежно від інституту господарського законодавства, норми якого передбачають застосування господарсько-правової відповідальності, розрізняють:

- відповідальність за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства;
- відповідальність у сфері капітального будівництва;
- відповідальність у галузі зовнішньоекономічної діяльності;
- відповідальність у галузі транспорту;
- відповідальність на ринку цінних паперів;
- та ін. [8, с. 236-240].

Господарсько-правова відповідальність базується на визначених ГК України (ч. 3 ст. 216) принципах, згідно з якими: потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі; у

господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

За загальним правилом порушник має компенсувати негативні наслідки своєї неправомірної поведінки. Відповідно до ГК України (ч. 1 ст. 219) за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленім за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами вищої юридичної сили.

РОЗДІЛ 2. ПІДСТАВИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

2.1. Юридичні підстава господарсько-правової відповідальності

Основними підставами господарсько-правової відповідальності є:

1. Правова. Це сукупність норм права про відповідальність суб'єктів господарських відносин.

2. Господарська правосуб'єктність правопорушника і потерпілого. Сторонами правовідносин щодо застосування відповідальності цього виду можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи незалежно від форми власності майна, організаційно-правових форм, тобто особи, що мають право звертатися до арбітражного суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів.

3. Юридико-фактична. Це протиправні дія або бездіяльність особи — господарського правопорушника, що порушують права і законні інтереси потерпілої особи чи заважають їх реалізації. Ця підстава складається з чотирьох елементів, які в теорії права називаються умовами господарсько-правової відповідальності [15, с. 156-167]:

– факт господарського порушення, тобто порушення норми закону, умови договору, державного контракту тощо, внаслідок чого завдаються збитки або інша шкода майновим правам та інтересам потерпілого (кредитора);

– протиправність поведінки господарського порушника. Така умова визначається у господарському праві в широкому розумінні. Це може бути як дія, так і бездіяльність, Що порушують правову норму, планове завдання, умови договору і т. ін.;

– причинний зв'язок між протиправною поведінкою порушника і завданими потерпілому збитками. Цей зв'язок необхідно доводити відповідними документальними доказами;

– вина господарського правопорушника. Це негативне суб'єктивне ставлення правопорушника до прав і законних інтересів потерпілого. Вина у господарській практиці — це наявність двох обставин, які дають підстави для застосування відповідальності:

- наявність в особи-правопорушника реальних можливостей для належного виконання;
- невжиття ним всіх необхідних заходів для недопущення правопорушення, запобігання збиткам (шкоді) потерпілого.

Формою вини може бути:

- умисел правопорушника;
- необережність правопорушника.

При цьому діє принцип презумпції вини, тобто "відсутність вини доводиться особою, яка порушила зобов'язання", що передбачено ст. 209 Цивільного кодексу України. Вина обох сторін підлягає взаємному заліку. Якщо невиконання або неналежне виконання зобов'язання виникло з вини обох сторін, судовий орган (суд, господарський суд, третейський суд) відповідно зменшує розмір відповідальності боржника. Це має місце і тоді, коли кредитор навмисно або з необережності сприяв збільшенню розмірів збитків або не вжив заходів до їх зменшення (ст. 211 ЦК) [16, с. 149-159].

Вина господарюючого суб'єкта — це вина його працівників. Отже, принцип відповідальності за вину вимагає визначення конкретних працівників, дія або бездіяльність яких спричинили невиконання зобов'язань чи заподіяння шкоди.

Сукупність чотирьох умов утворює юридико-фактичні підстави господарсько-правової відповідальності. Для застосування майнової відповідальності у вигляді відшкодування збитків необхідна наявність усіх чотирьох умов, тоді як для застосування неустойки, штрафу чи пені досить лише двох з них: факту господарського правопорушення та протиправності поведінки порушника

2.2. Порядок реалізації господарсько-правової відповідальності

Порядок реалізації господарсько-правової відповідальності – сукупність заходів та обставин, які необхідно здійснити і з'ясувати для застосування до правопорушника господарських санкцій.

Терміни реалізації господарсько-правової відповідальності (термін давності).

Для застосування господарських санкцій у горизонтальних господарських відносинах у вигляді відшкодування збитків і штрафних санкцій ГК Україна відсилає до застосування загальних і скорочених строків позовної давності, передбачених ст.ст. 257, 258 ЦК України [17, с. 129-133].

Загальний строк позовної давності становить 3 роки.

Скорочена позовна давність в один рік, застосовується у господарських відносинах, встановлюється для вимог:

- 1) про стягнення неустойки (штрафу, пені);
- 2) про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації;
- 3) про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності;
- 4) у зв'язку з недоліками проданого товару;
- 5) у зв'язку з перевезенням вантажу, пошти.

Для адміністративно-господарських санкцій ст. 250 ГК України передбачає особливі строки застосування. Адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом.

Так, Законом України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 встановлено п'ятирічний термін давності застосування адміністративно-господарських санкцій за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, а за дії, що перешкоджають Антимонопольному комітету у виконанні його функцій, – трирічний термін.

ГК України передбачає межі господарсько-правової відповідальності та порядок зменшення розміру та звільнення від відповідальності. Зокрема, у ст. 219 ГК України встановлено, що за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленім за ним на праві господарського відання або оперативного управління майном, якщо інше не передбачено ГК України та іншими законами. Зменшення розміру відповідальності (звільнення від відповідальності) правопорушника можливе у разі порушення будь-якого зобов'язання, але при наявності певних, зазначених у законі обставин.

Згідно з ч. 3 ст. 219 ГК України якщо правопорушенню сприяли неправомірні дії (бездіяльність) іншої сторони зобов'язання, суд має право зменшити розмір відповідальності або звільнити відповідача від відповідальності [13, с. 71-72].

Слід враховувати, що застосування господарських санкцій не звільняє правопорушника від виконання зобов'язання в натурі, крім випадків, коли інше передбачено законом або договором, або друга сторона відмовилася від прийняття виконання (ч. 3 ст. 193 ГК України).

ХК України передбачає вимоги до досудового порядку реалізації господарсько-правової відповідальності (ст. 222 ГК України). На відміну від існуючого раніше порядку, що діяв досудовий порядок врегулювання спору – право, а не обов'язок потерпілої сторони. Навпаки, для правопорушника – це обов'язок. Тобто пред'явлена претензія повинна бути розглянута одержувачем у місячний термін з дня отримання. В іншому випадку при подачі позову в суд

потерпіла сторона вправі вимагати перекладання на іншу сторону судових витрат, незалежно від результатів розгляду спору.

РОЗДІЛ 3. ГОСПОДАРСЬКІ ЯК ПРАВОВИЙ ЗАСІБ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Відшкодування збитків

Під формою правової відповідальності, в тому числі договірної, розуміється форма виразу тих майнових позбавлень, які покладаються на порушника. Міри відповідальності за порушення договірного зобов'язання можуть бути різними. О.С. Іоффе до них відносив не лише відшкодування збитків, а й сплату неустойки, втрату завдатку та різні санкції, що застосовуються в зобов'язаннях окремих видів. Проте всі інші міри відповідальності охороняють лише зобов'язання, для яких вони спеціально встановлені, тоді як обов'язок відшкодування збитків, якщо він прямо не виключений законом або договором, присутній в будь-якому зобов'язанні. Тому відшкодування збитків розглядається як загальна форма відповідальності в зобов'язаннях, так само, як найістотнішим наслідком їх порушення є самі збитки [11, с. 62-67].

Як зазначається в літературі, відшкодування збитків є найбільш оптимальним засобом захисту інтересів суб'єктів господарювання. Систематична реалізація цього засобу негативно діє на контрагента. Підприємства, які активно використовують санкцію відшкодування збитків, не тільки компенсують понесені збитки, а й дисциплінують постачальників суворо дотримуватися зобов'язання за договором. Подання позову про відшкодування збитків компенсує втрати, а також здійснює відповідний вплив на порушників. Під збитками розуміють витрати, зроблені кредитором, втрату або пошкодження його майна, а також недержавні кредитом доходи, які він одержав би за умови виконання боржником зобов'язання. Аналогічне визначення збитків міститься в ч.2 ст. 224 Господарського кодексу (ГК) України. Відповідно до ст. 225 ГК України до складу збитків, що підлягають

відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються: вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства; додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною; неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, що зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною; матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Дещо інший підхід до збитків міститься в ст. 22 ЦК України. За цією статтею до складу збитків входять втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Визначення збитків, закріплене у ст. 22 ЦК, на наш погляд, є більш вдалим, оскільки воно точно розкриває сутність зазначеного явища. Стосовно ж відповідної формули збитків у ГК цього сказати не можна, оскільки законодавець допускає певну неточність, називаючи пошкодження майна управненої особи збитками. У разі пошкодження майна заподіюється шкода, а збитки – це самі втрати, яких особа зазнає у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі і котрі мають грошове вираження [10, с. 145-149].

Дійсно, шкода в цивільному праві визначається як знищення або зменшення особистого або майнового блага; майнову шкоду, виражену в грошовій формі, називають збитками. Тому поняття “майнова шкода” відрізняється від поняття “майнові збитки”, які є грошовим еквівалентом завданої майнової шкоди. Проте, звернувшись до формулювання, яке використовується в ГК України, ми побачимо, що до складу збитків включається “вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна,

визначена відповідно до вимог законодавства”. “Вартість майна” в даному випадку якраз слід розуміти як грошовий вираз тієї втрати, якої особа зазнала. Навпаки, ЦК України зазначає, що “збитками є втрати, яких особа зазнала у зв’язку зі знищенням або пошкодженням речі”.

У науковій літературі зустрічається думка, що відповідно до конструкції абз. 2 ч. 1 ст. 225 ГК України до реальних збитків (які об’єднують вартість втраченого та додаткові витрати) слід відносити тільки витрати, які вже зроблені, а не ті, які особа зробить у майбутньому.

Однак така позиція є не зовсім правильною. Звичайно, таке вирішення питання потрібно обґрунтовувати тим, що потерпілий контрагент може в майбутньому недобросовісно уникати зменшення збитків або, навпаки, створювати підстави для їх виникнення; можливо також, що збитки будуть відшкодовані, а в майбутньому потерпілий фактично їх нести не буде. Проте може статися ситуація, за якої для постраждалого контрагента у майбутньому виникнуть збитки через невиконання зобов’язання. Тому вважаємо за потрібне відобразити в законодавстві положення про те, що до складу збитків будуть входити додаткові витрати, котрі виникнуть в майбутньому, якщо підставою їх є угоди, які були укладені до того, коли особа дізналась або повинна була дізнатись про порушення контрагентом договору і за умови, що запобігти цим витратам сторона не може [8, с. 236-240].

Спеціальною ст. 226 ГК України врегульовано умови та порядок відшкодування збитків. Так, відповідно до ч.1 цієї статті учасник господарських відносин, який вчинив господарське правопорушення, зобов’язаний вжити необхідних заходів щодо запобігання збиткам у господарській сфері інших учасників господарських відносин або щодо зменшення їх розміру, а у разі якщо збитків завдано іншим суб’єктам – зобов’язаний відшкодувати на вимогу цих суб’єктів збитки у добровільному порядку в повному обсязі, якщо законом або договором сторін не передбачено відшкодування збитків у іншому обсязі. Сторона, яка порушила своє

зобов'язання або напевно знає, що порушить його при настанні строку виконання, повинна невідкладно повідомити про це другу сторону. У протилежному випадку ця сторона позбавляється права посилатися на невжиття другою стороною заходів щодо запобігання збиткам та вимагати відповідного зменшення їх розміру.

Таким чином, господарське законодавство України регулює відшкодування збитків дещо по-іншому, ніж цивільне законодавство та міжнародні акти, які ратифіковані Україною. Задля усунення протиріч, які виникають при застосування такої міри захисту як відшкодування збитків необхідно удосконалити поняття “відшкодування збитків”, здійснивши гармонізацію цивільного та господарського законодавства. Усунення цих протиріч позитивно вплине на розвиток господарських відносин в Україні.

3.2. Штрафні санкції

Штрафними є господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

На відміну від господарсько-правової відповідальності у вигляді відшкодування збитків, штрафні санкції застосовуються тільки за умови, що їх застосування було передбачено законом чи договором.

Вимогу щодо сплати штрафних санкцій за господарське правопорушення може заявити учасник господарських відносин, права чи законні інтереси якого порушено, а у випадках, передбачених законом, – уповноважений орган, наділений господарською компетенцією.

Згідно з ч. 6 ст. 232 ГК України нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання припиняється через 6 місяців від дня,

коли зобов'язання мало бути виконане, якщо інше не передбачено законом або договором.

У разі якщо розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції застосовуються в розмірі, встановленому договором: а) або у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання, б) або у певній, твердій грошовій сумі, в) або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг). У разі недосягнення згоди між сторонами щодо встановлення та розміру штрафних санкцій за порушення зобов'язання спір може бути вирішений в судовому порядку за заявою зацікавленої сторони відповідно до вимог ГК України.

Щодо окремих видів зобов'язань чинним законодавством може бути визначений розмір штрафних санкцій, зміна якого за погодженням сторін не допускається.

Розмір штрафних санкцій, що застосовуються у внутрішньогосподарських відносинах за порушення зобов'язань, визначається відповідним суб'єктом господарювання – господарською організацією.

Згідно із ЗУ "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" від 22 листопада 1996 р. платники грошових коштів сплачують на користь одержувачів цих коштів за прострочку платежу пеню в розмірі, що встановлюється за згодою сторін. Означений розмір пені обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період, за який сплачується пеня.

Чинним законодавством або договором можуть бути передбачені випадки, коли: допускається стягнення тільки штрафних санкцій, при цьому можливість вимагати відшкодування збитків виключається (виключна неустойка); збитки підлягають стягненню у повній сумі понад штрафні санкції (штрафна неустойка); за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції (альтернативна неустойка). Утім відповідальність у вигляді

сплати неустойки застосовується і тоді, коли господарське правопорушення взагалі не призвело до виникнення збитків у потерпілої сторони [13, с. 71-72].

Відповідно до ч. 3 ст. 551 ЦК України, ст. 233 ГК України розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

Сплата штрафних санкцій за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання не звільняє боржника від виконання зобов'язання в натурі, крім випадків, передбачених у ч. 3 ст. 193 ГК України (коли інше передбачено законом або договором, або управнена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання).

3.3. Оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції

У ст. 235 ГКУ встановлюється, що за порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватись оперативно-господарські санкції-заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку.

До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише оперативно-господарські санкції, передбачені договором.

Оперативно-господарські санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання.

У господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій [8, с. 236-240]:

– одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною із звільненням її від відповідальності за це в разі порушення зобов'язання другою стороною;

- відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежно або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;
- відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;
- відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунка боржника в безакцентному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію тощо);
- встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;
- відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин зі стороною, яка порушує зобов'язання.

Перелік оперативно-господарських санкцій, встановлений у ч. 1 ст. 236 ГКУ, не вичерпний. Сторони можуть передбачати в договорі також інші оперативно-господарські санкції [7, с. 103-108].

Підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є факт порушення господарського зобов'язання другою стороною. Оперативно-господарські санкції застосовуються стороною, яка потерпіла від правопорушення, у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання.

Порядок застосування сторонами конкретних оперативно-господарських санкцій визначається договором. У разі незгоди із застосуванням оперативно-господарської санкції заінтересована сторона може звернутися до суду із

заявою про скасування такої санкції та відшкодування збитків, завданих її застосуванням.

Оперативно-господарські санкції можуть застосовуватись одночасно з відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій (ст. 237 ГКУ).

За порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків.

Види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування визначаються ст. 238-250 ГКУ та іншими законодавчими актами, наприклад розділом 12-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Адміністративно-господарські санкції встановлюються виключно законами.

Відповідно до ст. 239 ГКУ органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та у встановленому законом порядку можуть застосовувати до суб'єктів господарювання такі адміністративно-господарські санкції:

- вилучення прибутку (доходу);
- адміністративно-господарський штраф;
- стягнення зборів (обов'язкових платежів);
- застосування антидемпінгових заходів;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- застосування Індивідуального режиму ліцензування;
- зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;

- обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання;
- ліквідація суб'єкта господарювання;
- інші адміністративно-господарські санкції, встановлені ГКУ та відповідними законами України [6, с. 171-172].

Прибуток (дохід), одержаний суб'єктом господарювання внаслідок порушення встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності, а також суми прихованого (заниженого) прибутку (доходу) чи суми податку, не сплаченого за прихований об'єкт оподаткування, підлягають вилученню в дохід відповідного бюджету у встановленому законом порядку. Крім того, у випадках і порядку, передбачених законом, із суб'єкта господарювання стягується штраф, але не більше двократного розміру вилученої суми, а в разі повторного порушення протягом року після застосування цієї санкції - трикратного розміру вилученої суми.

Штраф як адміністративно-господарська санкція

Адміністративно-господарський штраф - це грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету в разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності.

Перелік порушень, за які із суб'єкта господарювання стягується штраф, розмір і порядок його стягнення визначаються законами, що регулюють податкові та інші відносини, в яких допущено правопорушення.

Адміністративно-господарський штраф може застосовуватися у визначених законом випадках одночасно з іншими адміністративно-господарськими санкціями, передбаченими ст. 239 ГКУ.

Стягнення зборів (обов'язкових платежів)

У разі порушення суб'єктом господарювання встановлених правил обліку або звітності щодо сплати зборів (обов'язкових платежів) або їх несплати чи неповної сплати сума, яку належить сплатити, стягується до відповідного бюджету. Крім того, із суб'єкта господарювання у визначених законом

випадках може бути стягнуто штраф у розмірі до 50% належної до сплати суми збору (обов'язкового платежу) [5, с. 151-155].

Застосування антидемпінгових заходів

У разі здійснення окремими учасниками господарських відносин зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України (здійснення демпінгового імпорту, субсидованого імпорту, а також інших дій, які визначаються законом як недобросовісна конкуренція, що завдало шкоди економіці України або спричинило загрозу виникнення такої шкоди, до цих учасників відносин можуть бути застосовані антидемпінгові, компенсаційні або спеціальні заходи відповідно до закону. Порядок визначення розміру шкоди (загрози шкоди) економіці України та застосування зазначених заходів встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до законів України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту", "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту".

Припинення експортно-імпортних операцій. Застосування індивідуального режиму ліцензування

У випадках недобросовісної конкуренції, розміщення валютних цінностей з порушенням встановленого законодавством порядку на рахунках та вкладках за межами України, а також в інших випадках, якщо дії учасників зовнішньоекономічної діяльності завдають шкоди економіці України, експортно-імпортні операції таких суб'єктів господарювання припиняються на умовах і в порядку, передбачених законом [4, с. 152-156].

За порушення суб'єктами господарювання правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності щодо антимонопольних заходів, заборони недобросовісної конкуренції та інших правил, зазначених у ч. 1 ст. 239 ГКУ, якими встановлюються певні обмеження чи заборони у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, до таких суб'єктів може застосовуватись індивідуальний режим ліцензування. Порядок і строки застосування

індивідуального режиму ліцензування встановлюються законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність".

Обмеження і зупинення діяльності суб'єкта господарювання

Здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля, забороняється.

У разі здійснення суб'єктом господарювання господарської діяльності з порушенням екологічних вимог ця діяльність може бути обмежена або зупинена Кабінетом Міністрів України, Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, а також іншими уповноваженими органами в порядку, встановленому законом.

До підприємств торгівлі, громадського харчування і сфери послуг, що неодноразово допустили реалізацію недоброякісних товарів або систематично порушують встановлені законодавством правила торгівлі та надання послуг або умови зберігання і транспортування товарів, крім господарських та адміністративно-господарських санкцій, передбачених ГКУ, можуть застосовуватися також спеціально передбачені законом про захист прав споживачів адміністративно-господарські санкції, включаючи вилучення недоброякісних товарів та зупинення діяльності зазначених суб'єктів у встановленому законом порядку.

Органи державної влади з питань захисту прав споживачів мають право у випадках і порядку, передбачених законом, приймати обов'язкові рішення про припинення суб'єктом господарювання виробництва продукції (виконання робіт, послуг), відвантаження і реалізації товарів, що не відповідають вимогам нормативних актів.

Ліквідація суб'єкта господарювання, діяльність якого суперечить закону чи його установчим документам.

У випадках, встановлених законом, до суб'єкта господарювання може бути застосовано адміністративно-господарську санкцію у вигляді його ліквідації за рішенням суду [13, с. 71-72].

Гарантії прав суб'єктів господарювання в разі неправомірного застосування до них адміністративно-господарських санкцій.

Відповідно до ст. 249 ГКУ суб'єкт господарювання має право оскаржити до суду рішення будь-якого органу державної влади або органу місцевого самоврядування щодо застосування до нього адміністративно-господарських санкцій.

У разі прийняття органом державної влади або органом місцевого самоврядування акта, що не відповідає законодавству і порушує права чи законні інтереси суб'єкта господарювання, останній відповідно до ст. 20 ГКУ має право звернутися до суду із заявою про визнання такого акта недійсним.

Збитки, завдані суб'єкту господарювання у зв'язку з неправомірним застосуванням до нього адміністративно-господарських санкцій, підлягають відшкодуванню в порядку, встановленому ГКУ та законами України.

Адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом.

4.2 ст. 250 ГК України не поширюється на штрафні санкції, розмір і порядок стягнення яких визначені Податковим кодексом України та іншими законами, контроль за дотриманням яких покладено на органи доходів і зборів.

ВИСНОВКИ

Отже, юридичною відповідальністю є обов'язок перетерпіти невігідні правові наслідки правопорушення, які передбачені санкціями правових норм.

При цьому необхідно чітко розрізняти підставу відповідальності (правопорушення), момент виникнення відповідальності (момент правопорушення), конкретизацію відповідальності (визначення конкретного виду і міри перетерплювання невігідних наслідків), реалізацію відповідальності (фактичне перетерплювання позбавлень правопорушником).

Юридична відповідальність виникає і застосовується в рамках охоронних відносин, що виникають між правопорушником і державою в момент правопорушення та припиняються внаслідок реалізації відповідальності.

Отже, можемо дати наступне визначення господарсько-правової відповідальності – це застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу і виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладанні на нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктивного права.

Господарська санкція, що виступає заходом державного впливу за порушення господарського законодавства – це насамперед засіб реалізації механізму господарсько-правової відповідальності.

Як правова категорія, господарські санкції є невід'ємним елементом господарсько-правової відповідальності. Тому у сфері господарсько-правових відносин господарсько-правову санкцію слід розглядати як захід відповідальності за порушення господарського законодавства, що визначається як засіб державного примусу.

Отже, господарська санкція – це захід господарсько-правової відповідальності за порушення господарського законодавства, що покладається державою на правопорушника. Господарські санкції містять у собі як заходи юридичної відповідальності, так і заходи захисту, у той же час тією ознакою,

що їх об'єднує, виступає те, що вони є засобами державного примусу, покладеного на правопорушників. Їх зміст складає примусове виконання додаткового обов'язку, що виникає в суб'єкта господарювання внаслідок порушення господарського законодавства.

Отже, під адміністративно-господарськими санкціями розуміємо вид господарських санкцій, що містяться в охоронних правових нормах, та спрямовані на здійснення охоронної функції у сфері господарювання.

Адміністративно-господарські санкції, що передбачені Господарським кодексом України, необхідно закріпити у відповідних законах, що регламентують окремі сфери господарської діяльності.

В цих законах доречно було б регламентувати їх систему, підстави і процедуру застосування, чітко визначити повноваження щодо їх застосування відповідних державних органів, у тому числі тих, які здійснюють регулювання господарської діяльності, право суб'єктів господарювання на судове оскарження застосування до них адміністративно-господарських санкцій. Необхідно також встановити однакову процедуру застосування адміністративно-господарських санкцій, що забезпечить істотне зближення відповідного законодавства в частині застосування даних санкцій.

Для господарсько-правової відповідальності як інституту господарського права важливим є конкретизація правової природи господарських санкцій, які хоча і забезпечують окремі сфери господарювання, але потребують додаткового дослідження і удосконалення. Це стосується, насамперед, таких адміністративно-господарських санкцій, які передбачені у Господарському кодексі України, але не знайшли свого відображення в інших законах. Усунення зазначених прогалин та неточностей у законодавстві буде сприяти досягненню системності і погодженості в регламентації належного охоронно-правового забезпечення розмаїтої за своєю природою господарської діяльності.

Для удосконалення механізму застосування адміністративно-господарських санкцій необхідні насамперед повнота, несуперечність, чіткість

форму лювання вимог законодавства, забезпечених цими санкціями, а також підстав і порядку їхнього застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Богомолова Н. М. Відповідальність у сфері господарювання / Н. М. Богомолова // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф.крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права» . — Миколаїв : Іліон, 2016. — С. 514-533
3. Білий О. Господарсько-правова відповідальність за належну якість та безпеку товарів, що реалізуються у сфері електронної комерції / О. Білий // Юридичний вісник. - 2016. - № 3. - С. 121-129
4. Борцевич П. С. Проблеми застосування господарсько-правової відповідальності у сфері захисту економічної конкуренції / П. С. Борцевич // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. - 2014. - Вип. 1. - С. 152-156
5. Віхрова І. О. Адміністративно-господарські санкції як заходи господарсько-правової відповідальності / І. О. Віхрова // Часопис Київського університету права. - 2015. - № 2. - С. 151-155
6. Господарське право України [Текст] : підручник : у 2 ч. - 2-ге вид., зі змінами та випр. - Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. - 367 с.
7. Лехкодух І. О. Особливості правового регулювання відповідальності господарського товариства з одним учасником та його єдиного засновника [Електронний ресурс] / І. О. Лехкодух // Форум права. - 2017. - № 3. - С. 103–108
8. Лучка І. Ю. Про поняття ділової репутації та включення в господарський кодекс права на ділову репутацію суб'єктів господарювання як

відповідного правового інституту / І. Ю. Лучка // Форум права. - 2017. - № 5. - С. 236–240

9. Мілаш В. С. Господарське право [Текст] : навч. посіб. для підгот. до іспитів / В. С. Мілаш. - 2-ге вид., змін. - Харків : Право, 2015. - 323 с.

10. Мілімко Л. В. Господарсько-правова відповідальність: ознаки та порядок застосування / Л. В. Мілімко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2016. - № 1. - С. 145-149

11. Ментух Н. Особливості форм господарсько-правової відповідальності за договором лізингу / Н. Ментух // Актуальні проблеми правознавства. - 2016. - Вип. 4. - С. 62-67

12. Подоляк С. А. Правове регулювання договірної відповідальності в господарських відносинах в умовах євроінтеграції України / С. А. Подоляк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2017. - Вип. 42. - С. 124-127

13. Рабінович А. В. Господарське право [Текст] : навч. посіб. для студентів напряму підгот. 6.030401 "Правознавство" / Рабінович А. В. ; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. - Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2016. - 275 с.

14. Сенюта С. Я. Підстави господарсько-правової відповідальності учасників телекомунікаційних відносин / С. Я. Сенюта // Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. - 2014. - Т. 19, Вип. 1. - С. 52-59

15. Швидка Т. І. Проблеми притягнення до господарсько-правової відповідальності за правопорушення у сфері публічних торгів / Т. І. Швидка // Економічна теорія та право. - 2017. - № 4. - С. 156-167

16. Швидка Т. І. Удосконалення механізму господарсько-правової відповідальності у сфері економічної конкуренції / Т. І. Швидка // Економічна теорія та право. - 2016. - № 2. - С. 149-159

17. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності [Електронний ресурс] / Р. Б. Шишка // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2015. - № 1. - С. 129-133